

Pavadinimas: Gimtosios kalbos regioniniai fonetikos, gramatikos ir leksikos ypatumai Lietuvoje.

Dalykas: Lenkų tautinės mažumos gimtoji kalba ir literatūra

Klasė: III gimnazijos

Pasiekimų sritis: žr. pasiekimų raida:

Kalbėjimas, klausymas ir sąveika

Siekdamas komunikavimo tikslų, paiso bendrųjų stiliaus reikalavimų. Laikosi bendrinės kalbos tarimo, kirčiavimo, intonavimo normų.

Skaitymas ir teksto supratimas

Aptaria teksto stilių ir kitus kalbinės raiškos elementus, jų funkcijas. Atpažįsta ir aptaria įvairių tekstų žanrų ypatumus; nagrinėja konkrečių pranešimų funkcijas pagal nurodytus kriterijus. Paaškina, kaip kalbinės raiškos priemonės veikia kito žmogaus ir visuomenės nuomones ir vertybines nuostatas. Sieja, palygina, apibendrina ir kritiškai vertina skirtingos raiškos informacijos fragmentus.

Rašymas ir teksto kūrimas

Tinkamai vartoja bendrinės kalbos leksiką, iš esmės paiso stiliaus reikalavimų.

Kalbos pažinimas

Vartoja kalbos ir kalbotyros terminus, numatytus pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokymosi turinyje, nagrinėdamas pranešimų kalbinę raišką ir aptardamas kalbinius reiškinius.

Kalbinėje veikloje tikslingai taiko kalbos žinias, siekdamas kalbos ir stiliaus taisyklingumo, sklandumo ir estetikos. Apibrėžia skirtingus bendrinės kalbos normos variantus, nurodo jų taikymo sritis ir paiso jų reikalavimų. Tinkamai vartoja lenkų kalbos mandagumo formules ir kreipinius, tinkamai derindamas jas prie konteksto.

Plėtoja žodyną vartodamas abstrakcinę ir specifinę leksiką, susijusią su literatūros ir kultūros probleminėmis temomis. Aptaria leksikos plėtotės būdus ir naujų žodžių atsiradimo priežastis, pateikia pavyzdžių.

Tyrinėja, palygina ir aptaria lenkų kalbos ir kitų kalbų panašumus ir skirtumus įvairiuose kalbos lygmenyse. Aptaria leksinius skolinius kalboje, siedamas jų atsiradimą su istoriniu kontekstu ir tarpkultūriniais kontaktais, pateikia skolinių iš įvairių kalbų pavyzdžių.

Tikslingai naudojami įvairiais spausdintiniais ir skaitmeniniais kalbos žodynais, kitais šaltiniais ir mokymosi priemonėmis.

Literatūros ir kultūros pažinimas

Atpažįsta ir aptaria grožiniuose kūriniuose kalbinės stilizacijos tipus.

Aptaria, palygina reikšmingiausias lenkų tradicijas ir vertybes su kitų tautų kultūros reiškiniais ir tradicijomis. Aptaria ir vertina jų kaitą.

Mokymo(si) turinio tema: 3 klasa

Kalbos atmainų ir tekstų įvairovė.

Mokomasi atpažinti ir aptarti tekstų kalbinės (leksinės, gramatinės) raiškos priemones įvairiuose tekstų žanruose. Mokomasi nurodyti ir aptarti elektroninių tekstų raiškos ypatumus (leksika, sutrumpinimai ir santrumpos; rašyba, skyryba, kiti grafiniai ženklai). Mokomasi skirti kalbos

funkcinius stilius (šnekamasis, kanceliarinis ar administracinis, mokslinis), aptarti jų kalbinę raišką ir vartojimo sritis. Mokomasi skirti žodžių bei gramatinių formų ir konstrukcijų stilistinius atspalvius, nurodyti jų vartojimo sritį. Mokomasi nurodyti ir apibūdinti sakytinės ir rašytinės kalbos skirtumus. Susipažįstama su bendrinės kalbos sąvoka ir arealine (lenk. terytorialna) lenkų kalbos diferenciacija. Mokomasi atpažinti ir aptarti lenkų kalbos regioninius fonetikos, gramatikos ir leksikos ypatumus Lietuvoje, nurodyti bendrinio ir regioninio kalbos variantų vartojimo sritis. Mokomasi nurodyti tekste ir aptarti tarmės stilizacijos atvejus.

Kalbinė komunikacija ir kalbos kultūra.

Susipažįstama su kalbos kultūros sąvoka, su dviem bendrinės kalbos normos lygmenimis, jų taikymo sritimis (lenk. norma wzorcowa i norma potoczna). Plėtojama abstraktinė ir specifinė leksika, susijusi su literatūros ir kultūros probleminėmis temomis. Gilinami įgūdžiai rūpintis kalbos taisyklingumu. Mokomasi vertinti ir redaguoti tekstus stilistiniu (parinkti tinkamą leksiką ir gramatines konstrukcijas, vengti leksinių ir gramatinių pasikartojimų) ir estetiniu (kūrybiškai vartoti palyginimus, epitetus, metaforas, perifrazes ir kitas stilistines kalbos priemones) atžvilgiais. Gilinami įgūdžiai teksto rišlumui pasiekti. Mokomasi išvelgti ir aptarti formaliojo ir semantinio rišlumo apraiškas. Mokomasi suvokti kalbos etiketą kaip kiekvieno žmogaus vidinės kultūros raišką, išvelgti ir aptarti kalbos etiketo elementus. Mokomasi taikyti atitinkamas kalbos etiketo priemones ir vartoti tinkamus kreipinius į adresatą įvairiose (oficialiose ir neoficialiose) komunikacinėse situacijose.

Lenkų kalbos raida ir jos sąsajos su kitomis kalbomis.

Mokomasi suprasti kalbą kaip dinamišką reiškinių, susijusių su tarpkultūriniais ryšiais. Chronologiškai aptariami leksiniai skoliniai lenkų kalboje, atsižvelgiant į jų šaltinį, istorines ir kultūrinės jų atsiradimo aplinkybes. Supažindinama su archaizmo sąvoka, mokomasi atpažinti archaizmus ankstesnių epochų tekstuose (pvz., dokumentuose, laiškuose, grožiniuose tekstuose ir pan.). Aptariami kalbų kontaktai daugiakultūrinėje aplinkoje. Mokomasi išvelgti ir aptarti lenkų kalbos regioninius ypatumus Lietuvoje, kitų kalbų įtaką (interferenciją) lenkų kalbai, pvz., skolinius ir vertinius leksikos ir gramatikos lygmenyje.

Ilgalaikio plano dalis (nurodoma kokios temos/-ų prieš tai buvo mokomasi): **Lenkų kalbos raida ir jos sąsajos su kitomis kalbomis.**

Valandų skaičius nurodytas ilgalaikiame plane: **2 val. (3 kl.)**

Mokymosi uždaviniai (pamatuojami) ir vertinimo kriterijai: Dirbdami su tekstais, vartos kalbos ir kalbotyros terminus, redaguodami teksto fragmentą pataisys daugumą tarminių klaidų, dirbdami grupėje, tyrinės ir aptars lenkų kalbos Lietuvoje tarminius fonetikos, gramatikos ir leksikos ypatumus, siedami jų atsiradimą su istoriniu kontekstu ir tarpkultūriniais kontaktais, pateiks skolinių iš įvairių kalbų pavyzdžių. Paaiškins tarminių ir regioninių žodžių sampratą, pateiks pavyzdžių ir jų bendrinės kalbos atitikmenis. Dalyvaus įvairaus pobūdžio diskusijose. Taikys kalbos žinių kaupimo iš įvairių šaltinių, jų sisteminimo ir vartojimo strategijas.

Galimi mokymo(si) metodai, siūloma veikla: Įtraukianti paskaita, darbas grupėse, teksto analizė, rezultatų pristatymas ir diskusija, refleksija. Atvejo analizė grupėse.

Mokymui(si) skirtas turinys, pateikiamas tekstu, vaizdu, su nuorodomis ir pan. (Žr.Priedas)

Turinys, pateikiamas tekstu su nuorodomis (Žr. Turinys. Pirma-antra pamoka: Cechy regionalne języka polskiego na Litwie)

Užduotys, skirtos pasiekti mokymosi uždavinių: 2 užduočių komplektai (vertinimas taškais pagal instrukciją)

Užduotys, skirtos vertinimui ir įsivertinimui: klausimai įsivertinimui:

- Nurodau tekste ir aptariu tarmės panaudojimo tekste atvejus.
- Aptariu pagrindinius Lietuvos lenkų kalbos regioninius bruožus.
- Suskirstau juos į fonetinius, gramatinius ir leksinius požymius.

<ul style="list-style-type: none"> • Redaguoju tekstą, randu jame regioninės tarmės ypatybes ir pateikiu jų bendrinės kalbos atitikmenis.
<p>Namų darbai (jei reikia, nurodykite, kokius namų darbus mokiniai turėtų atlikti): 1 namų dabal</p> <p>Siūloma papildoma medžiaga / literatūra / skaitmeninės mokymo priemonės:</p> <p>Geben K., Fedorowicz I., <i>Idiolekt Wojciecha Piotrowicza: słownictwo prozy autobiograficznej</i>, Slavistica Vilnensis 2020, vol. 65(1), pp. 87–102. Prieiga: https://www.zurnalai.vu.lt/slavistica-vilnensis/article/view/18471</p> <p>Geben K., <i>Współczesny język polski. Swoistość języka polskiego na Litwie</i>, Vilnius 2019. Prieiga: https://www.flf.vu.lt/dokumentai/Mokslas/Elektroniniai_istekliai/Siuolaikine_lenku_kalba_Kinga_Geben.pdf (15.07.2024)</p> <p>Karaś H., <i>Kresowe odmiany polszczyzny</i> In: <i>Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe</i> (red.) H. Karaś. Prieiga: http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=leksykon&lid=623 (15.07.2024)</p> <p>Piotrowicz W., <i>Moja czasoprzestrzeń</i>, Vilnius 2015.</p> <p>Słownik języka polskiego PWN. Prieiga https://sjp.pwn.pl/slowniki/</p>
<p>Reikalingi materialiniai ir technologiniai ištekliai: Šiuolaikinės lenkų kalbos žodynai, prieiga prie interneto ir kompiuterio, interaktyvi lenta</p>
<p>Pateikta konkreti medžiaga, kurią galima naudoti pamokoje (užduočių lapai, veiklų planai): užduočių lapas, veiklų planas</p>

Klasa III G, LEKCJA 1-2.

Temat: Cechy regionalne języka polskiego na Litwie

Przed lekcją:

Nauczyciel prosi uczniów, aby przeczytali w Internecie krótki artykuł (260 słów) Haliny Karaś *Kresowe odmiany polszczyzny* w opracowaniu *Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe* pod red. H. Karaś lub skorzystali z tekstu podanego w **Załączniku A1** i odpowiedzieli na pytania:

- Jak nazywa się regionalna odmiana polszczyzny na Litwie?
- Jakie cechy regionalne polszczyzny litewskiej wymienia badaczka? (**Załącznik A2**).

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by odpowiedzieli na wcześniej zadane pytania. Uczniowie dzielą się odpowiedziami. W artykule wymienione są przede wszystkim fonetyczne cechy, a na lekcji uczniowie uwagę na jeszcze inne cechy, związane z gramatyką i słownictwem.

2. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji: „Cechy regionalne języka polskiego na Litwie” oraz cele dwóch zajęć lekcyjnych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje język polski na Litwie. Rozumie pojęcie gwary i języka regionalnego, wyróżnia cechy regionalno-gwarowe;
- na podstawie tekstu wyszukuje podstawowe cechy regionalne języka polskiego: fonetyczne, gramatyczne i leksykalne;
- redaguje tekst, usuwa błędy regionalno-gwarowe podczas redagowania tekstu;
- formułuje wnioski dotyczące różnych elementów regionalno-gwarowych języka polskiego na Litwie.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyświetla tekst fragmentu opowiadania Wojciecha Piotrowicza na tablicy (**Załącznik B1**) i prosi dwóch uczniów o odczytanie (470 słów, 5 min). Prosi, by uczniowie dostrzegli, że język narratora różni się od języka bohatera opowiadania i zanotowali usłyszane cechy gwarowe, które rozpoznają. Zwraca uwagę, że jest to zabieg stylizacji na język gwarowy.

2. Uczniowie dzielą się odpowiedziami („burza mózgów”).

3. Nauczyciel zapisuje dostrzeżone przez uczniów wyrazy o cechach gwarowych w trzech kolumnach i tłumaczy, że są to cechy fonetyczne, gramatyczne i leksykalne (**Załącznik B2**).

4. Praca w grupach. Nauczyciel dzieli klasę na 2 lub 4 grupy i rozdaje wybrane fragmenty do analizy tekstów (**Załącznik C1**) oraz karty pracy (**Załącznik C2**).

5. Praca z tekstami. Każda grupa czyta i analizuje przydzielony fragment, szukając w nim cech regionalno-gwarowych opisanych w karcie pracy i wynotowuje przykłady. Następnie zapisuje tekst poprawiony. Zadanie w kartach pracy jest punktowane. Każda grupa wyłania przedstawiciela, który prezentuje na forum klasy wyniki pracy.

6. Prezentacja wykonanych zadań. Nauczyciel prosi, by uczniowie śledzili teksty, gdy kolejna grupa będzie dokonywać prezentacji. Nauczyciel ocenia pracę uczniów (**Załącznik C3**).

Faza podsumowująca:

1. Tworzenie mapy myśli. Nauczyciel wspólnie z uczniami dokonuje ewaluacji, podczas której uczniowie zapisują schemat cech regionalno-gwarowych z podziałem na cechy fonetyczne, gramatyczne i słownikowe razem z wybranymi przykładami (por. Załącznik B2).
2. Uczniowie tworzą notatkę: zapisują określenie cechy języka regionalno-gwarowego.
3. Nauczyciel ponownie odczytuje temat i cele lekcji. Inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Natomiast uczniowie samodzielnie oceniają siebie według kryteriów i zaznaczają poziom, które osiągnęli.

Kryteria sukcesu	Wspaniale	Średnio	Miernie	Komentarz (dlaczego?)
Dostrzegam zabiegi stylizacji języka opowiadania na gwara.				
Potrafę wymienić podstawowe cechy regionalne języka polskiego na Litwie.				
Potrafę podzielić je na cechy fonetyczne, gramatyczne i leksykalne.				
Potrafę zredagować tekst i zastąpić w nim cechy regionalno-gwarowe.				

4. Nauczyciel zadaje pracę domową (**Załączniki D1-D2**).

Załącznik A1

Tekst artykułu Haliny Karaś *Kresowe odmiany polszczyzny w: Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe* pod red. H. Karaś.

Kresowe odmiany polszczyzny, nazwane też dialektami kresowymi, są to regionalne odmiany języka ogólnego wyrosłe na terenach etnicznie niepolskich, bądź to na substracie ukraińskim – tzw. dialekt południowokresowy, bądź białoruskim i litewskim – tzw. dialekt północnokresowy. Ze względu na ruskie podłoże językowe obie kresowe odmiany polszczyzny łączy wiele cech wspólnych, np. przedniojęzykowe *ł* (*ława* nie *uawa*), miękkie *l'* w każdej pozycji (*l'epsy*, *l'ampa*), miękkie *ch'* (*ghuchi*), dźwięczne *h*, odnosowienie wygłosowego *-q*, formy czasu przeszłego z zaimkiem osobowym jako wykładnikiem kategorii osoby (*ja chodził*, *ty chodził*, itp.) czy nierozróżnianie form męskoosobowych i niemęskoosobowych. Występujące między nimi różnice są natomiast uwarunkowane nieco odmiennym (choć ogólnie mówiąc ruskim) substratem (dodatkowo bałtyckim na północy). W polszczyźnie północnokresowej występuje zatem jak w języku białoruskim akanie, przedłużanie samogłosek w sylabach akcentowanych i szereg spółgłosek półmiękkich, dialekt południowokresowy cechuje natomiast, tak jak i języku ukraińskim, akcent dynamiczny i redukcja nieakcentowanych samogłosek *o*, *e* przechodzących

w *i*, *y* oraz *u*, miękkie *t'*, *d'* itp. Do 1939 r. oba dialekty kresowe były w powszechnym użyciu, po r. 1945, kiedy to w ramach repatriacji opuściła te tereny większość ludności polskiej, w tym głównie inteligencji i ziemiaństwa, dialekty te zeszły na pozycje prestiżowo niższe. Obecnie status obu odmian nieco się różni, mianowicie dialekt północnokresowy ze względu na zwartość terytorialną (ludność polska stanowi przeważającą większość w kilku powiatach) i autonomię kulturalną, a także używanie w niektórych sytuacjach oficjalnych (polskie szkoły, gazety, teatr, zespoły pieśni i tańca itp.) ma szerszy zasięg i pewien prestiż w porównaniu z dialektem południowokresowym, bo o niskim statusie dialektu południowokresowego na Ukrainie decyduje brak zarówno zwartego pasu osiedlenia polskiego, jak i większych swobód kulturalnych.

Załącznik A2

Odpowiedzi na pytania:

1. Jak nazywa się regionalna odmiana polszczyzny na Litwie? Odmiana regionalna polszczyzny na Litwie nazywa się dialektem północnokresowym. Cechy regionalne północnokresowe można utożsamiać z cechami gwarowymi języka polskiego wsi na Wileńszczyźnie.
2. O jakich cechach regionalnych wspomina badaczka:
  1. przedniojęzykowe *ł* (*ława* nie *uawa*),
  2. miękkie *l'* w każdej pozycji (*l'epsy*, *l'ampa*),
  3. miękkie *ch'* (*ghuchi*), dźwięczne *h*,
  4. odnosowanie wygłosowego *-q*,
  5. formy czasu przeszłego z zaimkiem osobowym jako wykładnikiem kategorii osoby (*ja chodził*, *ty chodził*, itp.),
  6. nierozróżnianie form męskoosobowych i niemęskoosobowych,
  7. akanie,
  8. przedłużanie samogłosek w sylabach akcentowanych,
  9. szereg spółgłosek półmiękkich.

Załącznik B1

Wojciech Piotrowicz *Moja czasoprzestrzeń*, Wilno 2015, fragment opowiadania *Zew* (s. 25-26).

Obudził się podstarzały Justyn grubo przed świtem i już więcej zasnąć nie mógł. Myśli kłębiły się w głowie, spychały, wygaszały jedna drugą. Ale wracała i kołowała wciąż ta, co od czasu, kiedy inni zakrzętnęli się wokół zwrotu ziemi – byłej własności ojcowskiej – ani rusz nie dawała mu spokoju.

Rodziców już obu pochował, skromne krzyże po nich postawił, okna w domu na wiosce deskami zabił. Szkoda. Smarkaczem kiedyś z tego domu wyszedł jak wielu innych, szczęścia w mieście nad Wilią szukając. Nauk niewielkich, na budowie się podciągnął, brygadzystów zlecenia różne wykonując. W bursach mieszkał, do mieszkania dwupokojowego po długich latach w końcu się dochrapał. Córka zamężna jeden z nich zajmuje, w drugim sam po śmierci żony został. Na rentę przeszedł, po nocach nie śpi, rozmyśla.

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy żwirku, gdzie przy glince i rojsteczka kawałek, ale chata jeszcze postoi. Dach położysie na nowo, trocha stolarki dodawszy, piecy poprawiwszy – żyć można. Para jabłeni, starych, co prawda, ale jeszcze jest. Nowych kilka dosadzić można, żeby swoja jabka byłab. Psa, kota zawsze znajda. A i do chlewika, jaka krówka wprowadzisie. Studnia jeszcze niczego sobie, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. Nowa wiadra na łańcuch. Opału rozdożyć. Jedzeńka na początek z miasta przywozić benda. Podgrzeisie, a jak dym z komina nad chato pójdzi, to już i widać, że gospodarz.

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. Stodółki nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować nie benda. A oni budynek zerwali i na posiołek wynieśli. To ze stodołko trzeba cośik przemyśleć. Świronek jest jeszcze jak cacka, ależ – do świrna droga przez stodołka prowadzi.

Teraz, jak z ziemio? Ojciec „kupczę” miał, w rurka skręcona pod belko była wsunięta – znajda. Jeżeli nie, to jak i wszystkie po archiwach pochodzę. Gdzie jak siać, z dzieciństwa przypomnę. Jak pod lasem kartofla była tego roku, co noga na szkłe był przebiwszy i naryw poszed, to w dolince za rowem żyta niwka była, obok koniuszyny trocha. A na samym pogóreczku nic nie rosła, chyba soczywka-soczewica tylko. To, biedy nie ma, wszystko jak na obrazku pamiętam. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość wskazui: trzeba wracać, co zapuszczona, zabejgana – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka zostało. Nawyk w budowie też znaczy, nie jednemu i pomoc jakaś ode mnie przydasie.

Przy synie i na wiosce lepiej może wiek swój zwiekuje, czym tu, gdzie pod tobo, nad tobo i obok zawsze ktośi depczysie, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

A tam – wszystko pod nosem. Nikt popychać z kąta w kąt nie bendzi. Sam sobie pan. Jak popracować, to popracować, jak odpocząć, to już nikt nie dokuczy. Jak ten mówił: sam jak pościeliszcie, tak i wyspiszcie.

– Stasiczka, córka, wstawaj, już widniało! Wiesz co? Na wioska wyjeżdżam, na zawsze!

Załącznik B2

Przykładowe trzy kolumny zanotowane podczas „burzy mózgów”, w których nauczyciel notuje przykłady cech cechy poddane przez uczniów i ustnie tłumaczenie zjawiska.

Gwarowe cechy fonetyczne	Gwarowe cechy gramatyczne: fleksyjne, składniowe, słowotwórcze	Gwarowe cechy leksykalne
Odnosowienie wygłosowego –q, np. ze stodołko, pod tobo	Cecha słowotwórcza. Nieuzasadnione, przesadne zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. stodołka, żwirek.	Gwarowe zapożyczenie wyrazowe - wyrazy, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, wyrazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu, np. zabejgana ‘zabrudzone, zanoszone’; świronek ‘gumno lub stodoła’, posiołek ‘wieś’.
Redukcja samogłosek: Nieuzasadnione skracanie samogłosek , np. <i>ni idzi</i> ‘nie idzie’	Cecha składniowa. Stosowanie imiesłowu na -wszy zamiast orzeczenia. Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowy równoważnikiem zdania –	Gwarowe zapożyczenie frazeologiczne: wyrażenia, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, frazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych

	wszy: dodawszy, poprawiwszy 'dodam, poprawię'	mieszkańców terenu; np. jak cacka 'coś pięknego', wiek swój zwiekuje 'spędzić życie', przy synie 'razem z synem', czym tu 'porównanie: niż tu'
Akanie: zamiana nieakcentowanego <i>e, o, ę, q</i> w końcu wyrazu na <i>-a</i> , np. <i>pójda</i> 'pójdę' benda 'będę'	Cecha składniowa. Nieuzasadnione stosowanie bezosobowej konstrukcji zwrotnej w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się książki</i> 'kupimy książki',	
Mieszanie zakresu <i>o/ó</i> : Stodółka, ze stodołko	Cecha fleksyjna. Zmiana rodzaju rzeczowników i niepoprawna, np. <i>ta cukierka</i> 'ten cukierek'	
	Cecha słowotwórcza. Niepoprawne przyrostki <i>-ść</i> , np. <i>jakaść, ktości, cościk</i>	
	Cecha składniowa. Niepoprawny szyk zaimka <i>się</i> na końcu zdania	

Załącznik C1

Teksty do analizy

Grupa 1

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy **źwirku**, gdzie przy **glince** i **rojsteczka** kawałek, ale chata jeszcze postoi. Dach **położysie** na nowo, **trocha** stolarki **dodawszy**, **piecy poprawiwszy** – żyć można. **Para jabłeni**, starych, co prawda, ale jeszcze jest. Nowych kilka dosadzić można, żeby **swoja jabka byłab**. Psa, kota zawsze **znajda**. A i do **chlewika**, **jaka krówka wprowadzisie**. Studnia jeszcze **niczego sobie**, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. **Nowa wiadra** na łańcuch. Opału **rozdobyć**. **Jedzeńka** na początek z miasta przywozić **benda**. **Podgrzeisie**, a jak dym z komina **nad chato pójdzi**, to już i widać, że gospodarz.

Wojciech Piotrowicz *Moja czasoprzestrzeń*, Wilno 2015, fragment opowiadania *Zew* (s. 25-26)

Grupa 2

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. **Stodółki** nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować **nie benda**. A oni budynek zerwali i na **posiołek** wynieśli. To **ze stodołko**

trzeba **coś**ik przemyślić. Świronek jest jeszcze **jak cacka**, ależ – do **świrna** droga przez **stodółka** prowadzi. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość **wskazui**: trzeba wracać, co zapuszczona, **zabejgana** – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka **zostalosi**. Nawyk w budowie też znaczy, nie jednemu i pomoc **jakaś** ode mnie **przydasie**.

Przy synie i na wiosce lepiej może **wiek swój zwiekuje**, czym tu, gdzie **pod tobo, nad tobo** i obok zawsze **ktości depczysie**, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Wojciech Piotrowicz *Moja czasoprzestrzeń*, Wilno 2015, fragment opowiadania *Zew* (s. 25-26)

Załącznik C2

KARTA PRACY (grupa 1 i 2)

Zadanie 1. Jakie wyrazy i jakie cechy gramatyczne mogą być uznane w tym tekście za gwarowe? Zwróć uwagę na wyróżnione drukiem wyrazy. Uzupełnij tabelę.

Uzupełnij tabelkę		
Cechy gwarowe w opowiadaniu	Wyjaśnienie terminu, przykłady	Przykłady z fragmentu opowiadania
1. Odnosowanie wygłosowego -ą:	-ą w wygłosie nie może być wymawiane jako -o, takie odnosowieni jest gwarowe	
2. Redukcja samogłosek	Nieuzasadnione skracanie samogłosek, np. <i>ni idzi</i> ‘nie idzie’	
3. Akanie	zamiana nieakcentowanego <i>e, o, ę, q</i> w końcu wyrazu na -a, np. <i>pójda</i> ‘pójde’	
4. Mieszanie zakresu <i>o/ó</i>	Nieuzasadnione mieszanie o-ó: <i>wójsko</i> ‘wojsko’	
5. Nieuzasadnione zdrabnianie	Przesadne zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. <i>jajeczniczka</i> ‘jajecznica’	

6. Stosowanie imiesłowu na -wszy zamiast orzeczenia	Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowy równoważnikiem zdania <i>-wszy</i> lub <i>-qc</i> zamiast czasownika osobowego	
7. Stosowanie formy bezosobowej z się zamiast orzeczenia osobowego	Nieuzasadnione stosowanie bezosobowej konstrukcji zwrotnej w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się książki</i> ‘kupimy książki’,	
8. Zmiana rodzaju rzeczowników i niepoprawna odmiana	Błąd fleksyjny polega na niewłaściwej postaci wyrazu, najczęściej wyrównanej do języka interferującego lub wyborze niewłaściwego wzorca odmiany, np. <i>ta cukierka</i> ‘ten cukierek’	
9. Niepoprawne przyrostki	Rozbudowany przyrostek w zaimkach nieokreślonych <i>-śc</i> <i>gdzieścik</i> ‘gdzieś’	
10. Gwarowe zapożyczenie wyrazowe	Wyrazy, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, wyrazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu	

11. Gwarowe zapożyczenie frazeologiczne	Wyrażenia, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, frazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu	
12. Niepoprawny szyk	Błędny szyk zaimka <i>się</i> na końcu zdania	

Zadanie 2. Przekształć tekst tak, aby zastąpić w nim cechy regionalno-gwarowe na ogólnopolskie. Zapisz tekst poprawnie.

Grupa 1

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy _____, gdzie przy _____ i _____ kawałek, ale chata jeszcze postoi. Dach _____ na nowo, _____ - _____ . _____, starych, co prawda, ale jeszcze (rośnie). Nowych kilka dosadzić można, żeby _____ . Psa, kota zawsze _____. A i do _____, _____. Studnia jeszcze _____, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. _____ na łańcuch powieszę. Opału _____. _____ na początek z miasta przywozić _____. _____, a jak dym z komina _____, to już i widać, że gospodarz (mieszka).

Grupa 2

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. _____ nie ma, bo ojciec z kolchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować _____. A oni budynek (zabrali) i _____ przenieśli. To _____ trzeba _____. _____ jest jeszcze _____, ależ – do _____ droga przez _____ prowadzi. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość _____: trzeba wracać, co _____, _____ – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka _____. Nawyk(i) w budowie też znaczą, niejednemu i pomoc _____ ode mnie _____.

_____ i na wiosce lepiej może _____, _____, gdzie _____, _____ i obok zawsze _____, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Załącznik C3

Odpowiedzi i ewaluacja

Analizowany tekst w grupie 1:

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy **źwirku**, gdzie przy **glince** i **rojsteczka** kawałek, ale chata jeszcze postoi. Dach **położysie** na nowo, **trocha** stolarki **dotadowszy**, **piecy poprawiwszy** – żyć można. **Para jabłeni**, starych, co prawda, ale jeszcze jest. Nowych kilka dosadzić można, żeby **swoja jabka byłab**. Psa, kota zawsze **znajda**. A i do **chlewika**, **jaka krówka wprowadzisie**. Studnia jeszcze **niczego sobie**, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. **Nowa wiadra** na łańcuch. Opału **rozdobyć**. **Jedzeńka** na początek z miasta przywozić **benda**. **Podgrzeisie**, a jak dym z komina **nad chato pójdzi**, to już i widać, że gospodarz.

Ocena przykładów.			
Cechy gwarowe w opowiadaniu	Wyjaśnienie terminu, przykłady	Przykłady z fragmentu opowiadania	Za poprawnie wynotowany typ przykładu 1 punkt
1. Odnosowanie wygłosowego <i>-ą</i> :	<i>-ą</i> w wygłosie nie może być wymawiane jako <i>-o</i> , takie odnoszenie jest gwarowe	nad chato	1 p.
2. Redukcja samogłosek	Nieuzasadnione skracanie samogłosek, np. <i>ni idzi</i> 'nie idzie'	Byłab, pójdzi 'byłyby, pójdzie'	1 p.
3. Akanie	zamiana nieakcentowanego <i>e</i> , <i>o</i> , <i>ę</i> , <i>ą</i> w końcu wyrazu na <i>-a</i> , np. <i>pójda</i> 'pójde'	benda, trocha, znajda, jaka krówka, nowa wiadra	1 p.
4. Mieszanie zakresu <i>o/ó</i>	Nieuzasadnione mieszanie <i>o-ó</i> : <i>wójsko</i> 'wojsko'	(w tekście grupy 2)	-
5. Nieuzasadnione zdrabnianie	Przesadne zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. <i>jajeczniczka</i> 'jajecznica'	Żwirek, glinka, chlewik, krówka, jedzonko 'żwir, glina, chlew, krowa' jedzenie'	1 p.
6. Stosowanie imiesłowu na <i>-wszy</i> zamiast orzeczenia	Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowy równoważnikiem zdania <i>-wszy</i> lub <i>-ąc</i> zamiast czasownika osobowego	dodawszy, poprawiwszy 'dodam, poprawię'	1 p.
7. Stosowanie formy bezosobowej z <i>się</i> zamiast orzeczenia osobowego	Nieuzasadnione stosowanie bezosobowej konstrukcji w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się</i>	położysie, wprowadzysie, podgrzeisie 'zbuduję, wprowadzę, podgrzeję'	1 p.

	<i>książki</i> ‘kupimy książki’		
8. Zmiana rodzaju rzeczowników i niepoprawna odmiana	Błąd fleksyjny polega na niewłaściwej postaci wyrazu, najczęściej wyrównanej do języka interferującego lub wyborze niewłaściwego wzorca odmiany, np. <i>ta cukierka</i> ‘ten cukierek’	Piecy ‘pieca (r.m.) ‘ Jabłeni ‘jabłoni’	1 p.
9. Niepoprawne przyrostki	Rozbudowany przyrostek w zaimkach nieokreślonych – <i>ść gdzieś</i> ‘gdzieś’	(w tekście grupy 2.)	-
10. Gwarowe zapożyczenie wyrazowe	Wyrazy, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, wyrazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu	Rojsty/rojstek ‘zarośnięte bagno’, z lit. <i>raistas</i> Rozdobyć ‘zdobyć’	1 p.
11. Gwarowe zapożyczenie frazeologiczne	Wyrażenia, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, frazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu	niczego sobie ‘niezłe’, żyć można ‘zda się do życia’	1 p.
12. Niepoprawny szyk	Błędny szyk zaimka <i>się</i> na końcu zdania	Wprowadzisie ‘wprowadzę’	1 p.
			10 p.

Poprawiony tekst (10 p.):

– Brać czy nie brać? Grunt, prawda, nie najlepszy, gdzie przy **źwirze**, gdzie przy **glinie** i **bagna** kawałek, ale chata jeszcze postoji. Dach **zbuduję** na nowo, **trochę dodam mebli**, **poprawię piec** – **zda się do życia**. **Kilka jabłoni**, starych, co prawda, ale jeszcze (rośnie). Nowych kilka dosadzić można, żeby **swoje jabłka były**. Psa, kota zawsze **znajdę**. A i do **chlewa**, **jakąś krówkę wprowadzę**. Studnia jeszcze **niezła**, jeżeli woda i zagniła, to się wyczyści, zmieni. **Nowe wiadro** na łańcuch powieszę. Opału **zdobędę**. **Jedzenie** na początek z miasta przywozić **będę**. **Podgrzeję**, a jak dym z komina **nad chatą pójdzie**, to już i widać, że gospodarz (mieszka).

Analizowany tekst w grupie 2:

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. **Stodółki** nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować **nie benda**. A oni budynek zerwali i na **posiołek** wynieśli. To **ze stodołko** trzeba **cościk przemyśleć**. **Świronek** jest jeszcze **jak cacka**, ależ – do **świrna** droga przez **stodołka** prowadzi. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość **wskazui**: trzeba wracać, co zapuszczona, **zabegana** – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka **zostalocie**. Nawyk w budowie też znaczy, nie jednemu i pomoc **jakaś** ode mnie **przydasie**.

Przy synie i na wiosce lepiej może **wiek swój zwiekuje**, czym tu, gdzie **pod tobo**, **nad tobo** i obok zawsze **ktości depczysie**, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Ocena przykładów			
Cechy gwarowe w opowiadaniu	Wyjaśnienie terminu, przykłady	Przykłady z fragmentu opowiadania	Za poprawnie wynotowany typ przykładu 1 punkt
1. Odnosowanie wygłosowego -ą:	-ą w wygłosie nie może być wymawiane jako -o, takie odnosowieni jest gwarowe	np. ze stodołko, pod tobo, nad tobo	1 p.
2. Redukcja samogłosek	Nieuzasadnione skracanie samogłosek, np. <i>ni idzi</i> ‘nie idzie’	wskazui	1 p.
3. Akanie	zamiana nieakcentowanego <i>e</i> , <i>o</i> , <i>ę</i> , <i>ą</i> w końcu wyrazu na -a, np. <i>pójda</i> ‘pójdę’	Nie benda, co zapuszczona	1 p.
4. Mieszanie zakresu o/ó	Nieuzasadnione mieszanie o-ó: <i>wojsko</i> ‘wojsko’	Stodółka, ze stodołko	1 p.

5. Nieuzasadnione zdrabnianie	Przesadne zdrabnianie nazw, których nie należy zdrabniać, np. <i>jajeczniczka</i> ‘jajecznicza’	Stodółka, świronek	1 p.
6. Stosowanie imiesłowu na -wszy zamiast orzeczenia	Niepoprawne konstrukcje z imiesłowowy równoważnikiem zdania <i>-wszy</i> lub <i>-qc</i> zamiast czasownika osobowego	dodawszy, poprawiwszy ‘dodam, poprawię’	1 p.
7. Stosowanie formy bezosobowej z się zamiast orzeczenia osobowego	Nieuzasadnione stosowanie bezosobowej konstrukcji zwrotnej w określaniu czynności konkretnego wykonawcy: <i>kupi się książki</i> ‘kupimy książki’,	Zostałosie ‘zostało’, depczysie ‘depcze’	1 p.
8. Zmiana rodzaju rzeczowników i niepoprawna odmiana	Błąd fleksyjny polega na niewłaściwej postaci wyrazu, najczęściej wyrównanej do języka interferującego lub wyborze niewłaściwego wzorca odmiany, np. <i>ta cukierka</i> ‘ten cukierek’	(w tekście grupy 1)	-
9. Niepoprawne przyrostki	Rozbudowany przyrostek w zaimkach nieokreślonych <i>-ść</i> <i>gdzieścik</i> ‘gdzieś’	Jakaść, ktości, cościk	1 p.
10. Gwarowe zapożyczenie wyrazowe	Wyrazy, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, wyrazy archaiczne lub zapożyczone używane	zabiejgana ‘zabrudzone, zanoszone’; świronek ‘gumno	1 p.

	przez najstarszych mieszkańców terenu	lub stodoła', posiołek 'wieś',	
11. Gwarowe zapożyczenie frazeologiczne	Wyrażenia, których nie ma w słowniku współczesnego języka polskiego, frazy archaiczne lub zapożyczone używane przez najstarszych mieszkańców terenu	jak cacka 'coś pięknego', wiek swój zwiekuje 'spędzić życie', przy synie 'razem z synem', czym tu 'porównanie: niż tu'	1 p.
12. Niepoprawny szyk	Błędny szyk zaimka <i>się</i> na końcu zdania	(w tekście grupy 1)	-
			10 p.

Poprawiony tekst (10 p.):

Cha, gospodarz? Do gospodarza – daleko. **Stodoły** nie ma, bo ojciec z kołchozu nie wykupił. Mówił: swojego kupować **nie będę**. A oni budynek zerwali (zabrali) i **do wsi** przenieśli. To **ze stodołą** trzeba **coś wymyślić**. **Gumno** jest jeszcze **niezłe**, ależ – do **gumna** droga przez **stodołę** prowadzi. [...]

Mnie od ojcowizny oderwali, ale los na starość **wskazuje**: trzeba wracać, co zapuszczone, **zaniedbane** – przywrócić, uporządkować, bo i tak wioska podupadła, na dom po pół człowieka **przypada**. Nawyk(i) w budowie też znaczy(ą), niejednemu i pomoc **jakaś** ode mnie **się przyda**.

Razem z synem i na wiosce lepiej może **spędzę życie, niż** tu, gdzie **pod tobą, nad tobą** i obok zawsze **ktoś depcze**, krzyczy, stuka, gra. Od jednej dzikiej muzyki zwariować można. A te schody piekielne! I do ziemi daleko.

Załącznik D1

Praca domowa

Znajdź w Internecie opracowanie języka Wojciecha Piotrowicza w artykule autorstwa Kingi Geben i Ireny Fedorowicz pt. „Idiolekt Wojciecha Piotrowicza: słownictwo prozy autobiograficznej” (Slavistica Vilnensis 2020, vol. 65(1), pp. 87–102, dostęp: <https://www.zurnalai.vu.lt/slavistica-vilnensis/article/view/18471>) i wynotuj 10 wyrazów gwarowych pochodzenia wyłącznie białoruskiego albo białoruskiego i litewskiego. Przyjrzyj się wypisanym wyrazom i napisz wniosek, jakich zjawisk dotyczą lub jakie przedmioty nazywają.

Załącznik D2

Praca domowa. Przykładowa odpowiedź ucznia. (10 p.)

Wypisany przykład z artykułu Kingi Geben i Ireny Fedorowicz pt. „Idiolekt Wojciecha Piotrowicza: słownictwo prozy autobiograficznej” (Slavistica Vilnensis 2020, vol. 65(1), pp. 87–102, dostęp: https://www.zurnalai.vu.lt/slavistica-vilnensis/article/view/18471)	Punkt za wypisanie wyrazów zgodnie z poleceniem pochodzenia litewskiego lub białoruskiego (nie rosyjskiego)
1. Chmyźniak ‘marny las, zarośla’ z białoruskiego;	1 p.
2. Dyrwan ‘ugór’ pochodzenia białoruskiego lub litewskiego;	1 p.
3. Jermiak ‘wierzchnie okrycie męskie z grubego sukna’ pochodzenia białoruskiego;	1 p.
4. Karuki ‘sanie’ pochodzenia litewskiego;	1 p.
5. Kimsy ‘kępy’ pochodzenia białoruskiego lub litewskiego	1 p.
6. Kindziuk ‘wędzona szynka w żołądku wieprza’ pochodzenia białoruskiego lub litewskiego	1 p.
7. Lun ‘bagno’: pochodzenia białoruskiego lub litewskiego;	1 p.
8. Naróg ‘lemiesz’ pochodzenia białoruskiego lub litewskiego;	1 p.
9. Ortaj ‘oracz’ pochodzenia białoruskiego lub litewskiego;	1 p.
10. Peckanina ‘babranie się’ pochodzenia białoruskiego;	1 p.
	10 p.
Wniosek: wyrazy pochodzenia litewskiego i białoruskiego dotyczą nazw potraw, narzędzi domowego użytku, codziennych czynności wiejskich, nazw terenu, nazw roślin.	

Propozycja oceny dwóch zajęć: ocena łączna za Zadanie 1 (10 p.), Zadanie 2 (10 p.) i wykonaną pracę domową (10 p.) 30 p. za całość.

Parengė Kinga Geben